

ARTIKEL 6

Flerspråkighet som resurs i förskoleklassen

”Vi ska lära honom svenska”

Så uttryckte sig barnen på en förskola som jag besökte i samband med ett forskningsprojekt. Barnet har nyligen kommit till Sverige med sin familj, och direkt sågs det vad han inte hade. Istället för: honom ska vi leka med, vi ska välkomna honom in i gemenskapen, vi är nyfikna på vem han är, kanske kan han lära oss något. Bemötandet är så viktigt när det kommer nya barn in i verksamheten – genom att vara öppna, öppna för det oväntade, för att förundras, att beröras. För vad gör det med ett barn som kommer hit, att inte bli sedd för sin hela person, den individ man är? Här kommer ett barn med erfarenheter, kunskaper, tankar, känslor och nyfikenhet. Självklart ska barnen som kommer hit få lära sig svenska, både talad och skriven, och det kommer de också att göra, men inte på bekostnad av sitt modersmål. När det kommer nyanlända barn till en barngrupp, talas det ofta om dem som att de inte har något språk. Trots att de förstår och talar (och vissa kanske redan både skriver och läser) minst ett annat språk – deras modersmål (som kan vara mer än ett), ibland kallat förstaspråk. Förutom de verbala och skriftliga uttryckssätten har barnen även en bred repertoar av kroppsspråk, bildspråk, dans, bygg, konstruktion, musik osv. Vi är så fokuserade på det talade språket att vi ofta missar att det finns andra sätt att kommunicera på. Det fokuseras på att lära dem det talade och det skrivna majoritetsspråket svenska, men språk berikar varandra. Det har visat sig att flerspråkiga individer som har möjlighet att använda sina olika språk lär sig lättare, både andra språk och ämneskunskaper (Hill, 1995; Hyltenstam, Axelsson & Lindberg, 2012; Li Wei, 2000). Flerspråkighet leder till en ökad språklig medvetenhet (Bialystock, 1997), vilket är till stor hjälp i läs- och skrivutvecklingen (Svensson, 1998). Om barnen ges möjlighet att transspråka, dvs. att använda sig av hela sin språkliga repertoar, och skapa något nytt (García & Li Wei, 2014) öppnar det upp för möjligheter att se det kompetenta barnet, att inkludera, överskrida gränser för språk, nationer, för vad som är möjligt.

Styrdokument för förskoleklassen

Trots att förskoleklassen ännu inte är obligatorisk¹ går de allra flesta sexåringar i förskoleklass. Liksom all pedagogisk verksamhet styrs verksamheten av lagar och förordningar, till exempel Skollagen, Läroplanen och Barnkonventionen. I samtliga dessa, samt i Språklagen, framhålls barns rätt till sina språk. Språk-

1. Förskoleklassen blir obligatorisk från hösten 2018. <https://www.skolverket.se/skolformer/forskoleklass>
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2017/09/prop.-2017189>

lagen ska ”värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk” (SFS 2009:600, 2§). Där står vidare att personer med annat modersmål än svenska ”ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål” (SFS 2009:600, 14§).

Både i Skollagen (SFS 2010:800) och i Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr11, 2011) framgår det att förskoleklassen ska stödja båda språken.

I skollagen står det att

Förskoleklassen ska medverka till att elever med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål (SFS 2010:800, kap. 9, 10§).

I Läroplanstexten framgår det att undervisningen ska utgå från:

elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper (Lgr11, 2011, s. 8).

samt

skapar möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål (Lgr11, 2011, s. 21)

och

utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet.” (Lgr11, 2011, s. 10)

I Barnkonventionen² (Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter) som antogs 20 november 1989 (Utrikesdepartementet, 2006, s. 5), går flera av de 54 artiklarna att koppla till barns rätt till språk, identitet och inflytande.

I artikel 30 tas minoriteters rätt till språk upp:

ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning [ska] inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk. (Unicef, 2008, s. 321).

Artikel 28 och 29 handlar om barns rätt till utbildning. Utbildningen ska:

utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden, för vistelselandets och för ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen. (Unicef, 2008, s. 295)

samt att:

förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar. (Unicef, 2008, s. 295)

Dessa skrivelser till trots visar en granskning från Skolinspektionen ”att modersmålsstödet fungerar mindre bra eller inte alls i många av de granskade klasserna” (Skolinspektionen, 2015, s. 15).

2. Sverige var bland de första att ratificera barnkonventionen år 1990. Genom att ett land har ratificerat en konvention har det bundit sig till att förverkliga den folkrättsligt, även om den inte är en del av landets lagstiftning. Det finns ett förslag från regeringen att göra barnkonventionen till lag från 1 januari 2020. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/07/nasta-steg-for-att-gora-barnkonventionen-till-lag/>

Den enspråkiga normen

I likhet med Skolinspektionens rapport visar tidigare studier att det är vanligt att det råder en enspråkig norm i undervisning för yngre barn (Axelsson, 2006; Björk-Willén, 2006; Fast, 2007; Kultti, 2012; Ljunggren, 2013; Lunneblad, 2006; Skaremyr, 2014; Vuorenpää, 2016). I en studie av Axelsson (2006) beskrivs fem förskolors litteracitetspraktiker och forskaren menar att det fanns en uppfattning hos pedagogerna om att förskolan skulle ha ansvar för svenskan och föräldrarna för modersmålet. Hon skriver att det endast förekommer svenska texter (barnböcker) i förskolan (fem-åringar) vilket gör att det för barnen framstår som att det bara är det svenska språket som är betydelsefullt.

Norling och Sandberg (2017) skriver att i deras studie var förskolan mer öppen för flera språk och använde sig av dessa i den dagliga verksamheten, men i förskoleklassen och skolan användes svenska i den dagliga verksamheten och modersmålet förpassades till modersmålsundervisningen. De föreslår att detta har att göra med den ämnesuppdelning som finns i skolan samt ett större fokus på läsning och skrivande. De skriver vidare att denna studie gjordes innan läroplanen blev mer riktad mot förskoleklassen med tydligare riktlinjer. Fasts (2007) studie om övergången från förskola till förskoleklass och skola, visade att barnen (sju stycken) ofta fick lämna de erfarenheter de hade sedan tidigare, när de steg in i en ny verksamhet. I min studie av en förskola (Novosel, kommande) fann jag att barnen i pedagogiska situationer inte gavs samma möjligheter att använda olika språk. Kan det vara så att när det blir mer styrt, mer skola, då stängs andra språk ute?

Samhället och skolväsendet blir allt mer mångfaldigt och heterogent, vilket kan göra det svårt att arbeta med barnens alla språk. Nedan för jag ett resonemang kring hur flerspråkigheten ändå kan användas som en resurs i förskoleklassen.

Flerspråkighet som resurs

I Skolverkets (2013) stödmaterial uppmantrar författarna pedagoger att se alla olika typer av språkliga varianter (dialekter, sociolekter, men även kroppsspråk mm) som språk. På så sätt är vi alla flerspråkiga och flerspråkigheten är det normala. Då blir det inte konstigt om någon kommer med ett annat språk. Detta sätt att se på språk kan beskrivas som ett vidgat språkbegrepp (se även Wedin, 2011). Björk-Willén (2006) menar att flerspråkigheten kan användas som ett verktyg i barnens gemensamma meningsskapande och på så sätt vara en tillgång för barnen. I Ljunggrens (2013) studie framkommer att flera språk kan vara

en stor tillgång, men att det gäller att pedagogerna tar tillvara på flerspråkigheten och ser möjligheterna istället för problemen. Jag har nedan sammanfattat resultat från studier som beskriver dessa möjligheter och delat upp dem mellan *personella resurser* och *materiella resurser*.

Personella resurser

Ett flertal studier betonar vikten av föräldrasamverkan. Wastie (1996) beskriver i en kanadensisk studie ett projekt där ett bibliotek upprättades för att barnen skulle kunna låna hem böcker för att läsa med sina föräldrar. Biblioteket omfattade historier från olika kulturer, men böckerna var framförallt skrivna på engelska. Därför uppmanades de föräldrar som inte talade engelska att utifrån bilderna i boken berätta den på sitt språk. Detta resulterade i att samtidigt som barnen utvecklade sitt modersmål så övade föräldrarna sig på sin engelska. Även Naqvi, McKeough, Thorne och Pfitscher (2012) framhåller ett samarbete med barnens familjer, där föräldrar och andra släktingar läser på sitt modersmål. De anser att det kan leda till att en förskjutning av auktoritet och expertis mellan pedagoger, barn och familjer sker (jfr Creese & Blackledge, 2015). I en aktionsstudie vars övergripande syfte var att utveckla en flerspråkig miljö i en förskola, svarar Ljunggren (2015) på frågan om vad som händer när vårdnadshavare engageras till detta med hjälp av digitala verktyg. Resultatet stämmer med tidigare beskrivna studier, gränserna mellan hem och förskola luckrades upp och pedagogerna såg sig inte längre som de enda experterna. Norling och Sandberg (2017) skriver att föräldrasamverkan verkar avta, från att vara uttalad och daglig i förskolan till att bli allt mer sporadisk i förskoleklass och skolår 1. I deras studie var det förskolan som framförallt använde sig av föräldrarna som resurs. Duek (2017) skriver i sin avhandling där hon följt sex nyanlända barn, att lärarna ofta hade låga förväntningar på föräldrarna. Hon menar att detta begränsar barnen.

En annan personell resurs som ibland finns att tillgå är modersmållärare eller andra pedagoger som talar barnens språk. Ofta plockas barnen ut ur klassrummen vid modersmålsundervisning och studiehandledning. Många vittnar också om att modersmålsundervisningen ligger sist på dagen, att modersmållärare inte inkluderas i arbetslag, och får åka mellan skolor (se Bunar, 2010). Allt detta påverkar modersmålets status samt attityder till flerspråkighet. I en studie från en förskola beskriver Skans (2011) hur flerspråkiga pedagoger användes som resurs i undervisningen genom att vara ett stöd för de barn som talade samma språk, och han menar att det även var givande för de andra barnen. Puskás (2013) har i sin studie av modersmålsstöd i förskolan visat att modersmållärare som integreras i verksamheten byter till svenska när ett barn som inte talar det språket kommer in i leken. Detta görs för att inkludera, men vad signalerar det till det barnet som läraren är där för? Blir det en markering av vilket språk som är viktigt och eftersträvänsvärt?

”Vi kan låta barnen välja vilket språk de vill tänka på, diskutera på, skriva på ...”

Men det finns också möjlighet att stödja barnens språk utan att kunna tala det. Det handlar om att våga sig in i situationer som är okända. Barnen kan lära oss och varandra. Vi kan låta barnen välja vilket språk de vill tänka på, diskutera på, skriva på (Ladegaard, 2015, Vuorenpäa, 2016), men även redovisa för andra på. Men då förstår ju inte alla. Nej, men alla förstår inte när vi pratar svenska heller. Här behöver vi komma bort från rädslan att inte förstå (jfr *linguistic paranoia* Haviland, 2003). Bylund och Björk-Willén (2015) beskriver en högläsningssituation där barnen väljer en bok på ett språk som pedagogen inte talar och istället får barnen vara de kompetenta. Finns det barn i samma eller andra klasser som talar samma språk som det nyanlända barnet (jfr Norling & Sandberg, 2017), eller kanske äldre elever som kan agera faddrar? Kanske går det att låta eleverna själva agera faddrar/språkstödjare åt yngre barn i förskolan genom sagoläsning (om de redan kan läsa) eller berättande på det egna språket. På så sätt ges eleven möjlighet att få vara den kompetente.

Materiella resurser

Istället för eller i kombination med personella resurser kan materiella resurser användas för att lyfta flerspråkigheten i den dagliga verksamheten. Exempel på dessa resurser är lärplattor och appar (Ljunggren, 2015; McPake & Stephen, 2016; Petersen, 2015), ljudböcker (Skans, 2011), flerspråkiga böcker (Daugaard, 2015; Naqvi et al., 2012) och talande pennor (Ljunggren, 2015).

Duek (2017) skriver att flera av barnen i hennes studie inte hade några böcker hemma, framför allt inte på modersmålet. Ta hjälp av biblioteket att hitta böcker på barnens modersmål, eller upprätta ett eget bibliotek där barnen kan låna hem böcker att läsa med sina föräldrar (jfr Naqvi et al., 2012, Wastie, 1996). Även om inte alla (barn och föräldrar) kan läsa än, så kan de berätta omkring bilderna, och att få se sitt språk i skrift kan vara viktigt för att stärka språkets status. Eller som i Ljunggrens (2015) studie, använd sig av inspelningar av föräldrar där barnen kan lyssna på sitt och andras språk.

Duek (2017) skriver även att när barnen såg på tv/film eller använde datorn hemma var det framför allt på svenska och engelska. Petersen (2015) har i sin studie undersökt hur flerspråkiga barn som talar svenska och finska kan använda sig av lärplattor med olika appar, då pedagogerna och de andra barnen inte talar finska. Barnen använde till exempel Skype och fick på så vis kontakt med barn som talar finska på andra förskolor. I en studie av en förskola i Skottland (McPake & Stephen, 2016) användes en applikation för berättelseskopande (*Our Story*) för att utveckla barnens kunskaper i minoritetsspråket gaeliska. Barnen fick uppleva att det var ett viktigt språk som användes, inte bara av den flerspråkiga förskolepersonalen. Ljunggren (2015) menar att de digitala resurserna som

”Språket är inte något heligt som ska förvaltas och läras ut exakt så som det står i ordböckerna.”

användes av förskolan i hennes studie bidrog till att förskollärarna ställde genuina frågor till barnen, istället för kontrollfrågor som de redan visste svaret på.

Kenner (1999) beskriver hur en förskolas litteracitetspraktik utvecklades när barnen fick ta med sig litteracitetsmaterial (planscher, broschyrer, filmer, mm.) hemifrån och uppmuntrades att skriva och använda tecken från olika språk. I en stor dansk studie, *Tegn på sprog* som följde barn från förskoleklass upp till år nio (se Laursen, 2015) beskriver Daugaard (2015) att barnen skriver på sina språk och jämför olika sätt att skriva. Utgångspunkten är tvåspråkiga böcker.

Språket är inte något heligt som ska förvaltas och läras ut exakt så som det står i ordböckerna. I förskoleklassen finns stora möjligheter till att leka med språket. Språket är inte en kod eller ett verktyg för kommunikation (Pennycook, 2010), utan det är vad vi gör det till. Språket uppstår i ett sammanhang, när vi kommunicerar med varandra. Det blir till mellan människor, ting och diskurser – allt är med och skapar språket. Vi får heller inte vara rädda för det vi inte förstår. Att låta barnen och vårdnadshavarna få vara de som lär oss något kan vara ett nyttigt skifte från den vanliga hierarkiska ordningen, där läraren är den allvetande som ställer frågor till barnen, frågor som de redan vet svaret på (jfr Ljunggren, 2015).

Reflektionsfrågor

- 1.** Vilka tidigare erfarenheter av flerspråkighet har du?
 - a. i ditt arbete
 - b. privat
- 2.** Hur tänker du om flerspråkighet nu?
- 3.** Hur gör ni i ert arbetslag?
- 4.** Vilka resurser har ni i er förskoleklass?
 - a. personella resurser
 - b. materiella resurser

Litteratur

Axelsson, Monica (2006). Språk och litteracitet i Stockholms flerspråkiga förskolor. I Monica Axelsson & Nihad Bunar (red.) *Skola, språk och storstad*. Stockholm: Pocky.

Bialystok, Ellen (1997). Effects of bilingualism and biliteracy on children's emerging concepts of print. *Developmental Psychology*. 33(3), ss. 429–440.

Björk-Willén, Polly (2006). *Lära och leka med flera språk: socialt samspel i flerspråkig förskola*. (1 uppl.) Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2006. Linköping.

Bylund, Anna & Björk-Willén, Polly (2015). Multilingual becoming in reading: a picture storybook-reading-assemblage in early years education I Sandie Mourão & Mónica Lourenco (red.) *Early Years Second Language Education: International perspectives on theory and practice*. New York: Routledge. ss. 78–92.

Bunar, Nihad (2010). *Nyanlända och lärande: en forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/nyanlanda-och-larande>

Creese, Angela & Blackledge, Adrian (2010). Translanguaging in the Bilingual Classroom: A Pedagogy for Learning and Teaching? *The Modern Language Journal*. 94, ss. 103-115.

Creese Angela & Blackledge Adrian (2015). Translanguaging and Identity in Educational Settings. *Annual Review of Applied Linguistics*. 35 (2015), ss. 20–35. DOI: 10.1017/S0267190514000233

Daugaard, Line Møller (2015). Läsoplevelser på flera språk – Ett metalingvistiskt möjlighetsrum. I Helle Pia Laursen (red.) *Litteracitet och språklig mångfald*. Lund: Studentlitteratur. ss. 137–155.

Duek, Susanne (2017). *Med andra ord. Samspel och villkor för litteracitet bland nyanlända barn*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet, 2017.

Fast, Carina (2007). *Sju barn lär sig läsa och skriva [Elektronisk resurs]: familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2007.

García, Ofelia and Li Wei (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. New York: Palgrave Macmillan.

- Haviland, John B. (2003). Ideologies of language: reflections on language and US law. *American Anthropologist*. 105(4), ss. 764–774.
- Hill, Margreth (1995). *Invandrarbarns möjligheter – om kunskapsutveckling och språkutveckling i förskola och skola*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hyltenstam, Kenneth, Axelsson, Monica & Lindberg, Inger (red.) (2012). *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Kenner, Charmian (1999). Children's Understandings of Text in a Multilingual Nursery. *Language and Education*. 13(1), ss. 1–16.
- Kultti, Anne (2012). *Flerspråkiga barn i förskolan [Elektronisk resurs]: villkor för deltagande och lärande*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2012. Göteborg.
- Ladegaard, Uffe (2015). Barns möjligheter att uttrycka sig själva i ämnes-skrivande. I Helle Pia Laursen (red.) *Litteracitet och språklig mångfald*. Lund: Studentlitteratur. ss. 173–191.
- Laursen, Helle Pia (red.) (2015). *Litteracitet och språklig mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Li Wei (red.) (2000). *The Bilingualism Reader*. London: Routledge.
- Ljunggren, Åsa (2013). *Erbjudanden till kommunikation i en flerspråkig förskola: fria och riktade handlingsområden*. Lic.-avh. Malmö: Malmö högskola, 2013. Malmö.
- Ljunggren, Åsa (2015). Multilingual Affordances in a Swedish Preschool: An Action Research Project. *Early Childhood Education Journal*. 44, ss. 605–612. DOI 10.1007/s10643-015-0749-7
- Lunneblad, Johannes (2006). *Förskolan och mångfalden: en etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006. Göteborg.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11* (2011). (Reviderad 2017) Stockholm: Skolverket.
- McPake, Joanna & Stephen, Christine (2016). New technologies, old dilemmas: theoretical and practical challenges in preschool immersion playrooms. *Language and Education*. 30(2), ss. 106-125. DOI: 10.1080/09500782.2015.1103257

Naqvi, Rahat, McKeough, Anne, Thorne, Keoma & Pfitscher, Christina (2012). Dual-language books as an emergent-literacy resource: Culturally and linguistically responsive teaching and learning. *Journal of Early Childhood Literacy*. 13(4), ss. 501–528.

Norling, Martina & Sandberg, Gunilla (2017). Förskollärares och lärares perspektiv på flerspråkiga barns språk-, skriv- och läsutveckling. I Mia Heikkilä & Anne Lillvist (red.) *Flerspråkighet för lärande i förskola, förskoleklass och årskurs ett. Perspektiv från tre samproduktionsprojekt*. Västerås: Mälardalens högskola. ss. 29-64.

Novosel, Ylva (kommande). *Transspråkande som resurs och hinder i den svenska mångkulturella förskolan*.

Pennycook, Alastair (2010). *Language as a local practice*. London, New York: Routledge.

Petersen, Petra (2015). *Appar och agency: barns interaktion med pekplattor i förskolan*. Lic.-avh. Uppsala: Uppsala universitet, 2015.

Puskás, Tünde (2013). Språk och flerspråkighet i förskolan. Ideologiska dilemman och vardagspraktik. I Polly Björk-Willén, Sabine Gruber & Tünde Puskás (red.) *Nationell förskola med mångkulturellt uppdrag*. Stockholm: Liber. ss. 45–70.

SFS 2009:600. *Språklag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skans, Anders (2011). *En flerspråkig förskolas didaktik i praktiken [Elektronisk resurs]*. Lic.-avh. Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen. Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2043/11603>

Skaremyr, Ellinor (2014). *Nyanlända barns deltagande i språkliga händelser i förskolan [Elektronisk resurs]*. Lic.-avh. Karlstad: Karlstads universitet, 2014. Karlstad.

Skolinspektionen (2015). *Undervisning i förskoleklass [elektronisk resurs]*. Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig på Internet: <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2015/forskoleklass/forskoleklass-slutrapport.pdf>

Skolverket (2013). *Flera språk i förskolan – teori och praktik*. Stockholm: Fritzes.

Svensson, Ann-Katrin (1998). *Barnet, språket och miljön – Från ord till mening*. Lund: Studentlitteratur.

Unicef (2008). *Handbok om Barnkonventionen*. Stockholm: Unicef Sverige.

Utrikesdepartementet (2006). *Mänskliga rättigheter - konventionen om barnets rättigheter*. Regeringskansliet.

Vuorenpää, Sari (2016). *Litteracitet genom interaktion*. Diss. Örebro: Örebro universitet, 2016. Örebro.

Wastie, Susan (1996). *Transcultural book-sharing: Significance for families within a linguistically diverse, inner city preschool*. Diss. Simon Fraser University, 1996. Kanada.

Wedin, Åsa (2011). *Språkande i förskolan och grundskolans tidigare år*. Lund: Studentlitteratur.

YLVA NOVOSEL är legitimerad förskollärare med en fil.mag. i Barn- och ungdomsvetenskap. Hon har tidigare erfarenhet av arbete som förskollärare i mångkulturella områden, men arbetar för närvarande som lärarutbildare på Förskolläraryrket, Stockholms universitet. Hon är även doktorand i Förskoledidaktik och skriver på en avhandling om Transspråkande i förskolan.

Texten, som handlar om att se flerspråkighet som en resurs, riktar sig främst till förskollärare som arbetar med nyanlända elever i förskoleklassen. Syftet med texten är att få läsaren att se vilka möjligheter, som finns i den egna förskoleklassen, att arbeta med flera språk på en gång